

84(кар)

кар. 3201

X98

**Хубийланы**

**Магомет**



**УХАММАТ**

Ставрополь китаб басманы  
Къарачай-Черкес бёлюмю  
Черкесск, 1986

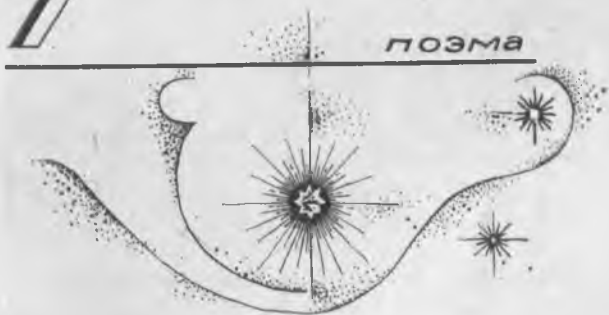




Хубийланы Магомеш,  
Чукурну джашы

**М**УХАММАТ

ПОЭМА



84 (кар)

С (Кар.) 2

X 98

Кар: 3201 7

X 98

**Хубиев М. Ч.** Мухаммат (Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства).

80 с.

Главный герой поэмы — боевой летчик Узденов М. Г., погибший смертью храбрых, защищая небо отчизны. Но тема поэмы шире: в ней воспевается славное поколение молодых патриотов, которых воспитали комсомол и партия, будни социалистическихстроек. Автор воспевает впереди идущих, для которых Родина и жизнь неразделимы.

С(Кар.)2

X  $\frac{4702260000-79}{M159(03)-86}$  79—86

## ОКЪУУЧУГЪА

Поэманы, 1958-чи джылдан башлаб, он джылны ичинде «Бизни заманны таулусу» — деген темагъа джазаргъа кюрешген эдим. Аллында атын да алай этер муратым бар эди. Кеси да керти болгъан затны юсюнденди. Ньюрюм — Уллу Октябрь революцияны кюню джарытхан тау миллетлени бири Къарачайны эллеринде джаш тѳлю ёсюб, эркин окъуу, билим алыб, кѳб миллетли сыйлы! Ата джуртларында насыб, къарнашлыкъ джашау къурагъанлары, аны керти сакълай да билгенлерин кѳргюзюргеди.

Джаш тѳлюню культурасыны, окъууну дженгил ёсгенин суратларгъа кюрешгенме. Уллу Ата джурт урушда да биригиб, къыйынлыкъгъа да тезе, Ата джуртну сыйын сакълай билгенлери, аны джигерлиги, ётгюрлюгю кѳрюнеди.

Поэманы баш герою Ёзденланы Гитчени джашы Магомет (Мухаммат) кеси къыйыны бла джашагъан таулу юйдегиде туугъанды. Анга тогъуз джыл болз анасы ёлюб, эки гитче эгешчиги бла бирге ёксюз-

люкню ачыуун сынагъанды, джашаугъа таралгъаны, игиликге тырмашханы уа бир кюнню да суумагъанды. Къарт-Джуртда эл школну, Красногорка станседе толмагъан орта школну, Микоян-Шахарда рабфакны эмда учитель институтну бир курсун айырмагъа бошаб, кеси талпыб, тилеб Мелитополь шахарда къазауат авиация хауа училищеге киргенди. Аны да бошайды. Алгъаракъ айырмагъа бошаб, лейтенант-штурман чын алыб, хауа флотда къуллукъ эте, авиацияда не тюрлю усталыкъгъа да юреннгенин тохтатмагъанды. Керти джигитлиги ючюн талзай кере орден, медальла бла саугъаланганды. Къазауат къыйын, къаты баргъан 1942-чи джыл хауада душманла бла сермеше келиб, самолёту да джана, кесини да болгъаны кюйюб, джерге тюшгенди. Алгъын Ашхабадда, андан сора Ташкентде аскер госпитальлада кёб да джатыб, 1944-чю джыл, экиччи операциядан сора, ауур джараларын кёлгюралмай ёлгенди.

Терен фахмулу, окъууну, тенгликни, урунууну, адамлыкъны таза суйген джаш эди. Кеси да орусча, къарачайча да назмуланы таб джаза эди, уста шахматчы эди. Хар заманда ушакъ этсе да, письмо джазса да, Николай Островскийни «Къурч къалай чыныкъгъанды» деген алапат романында Павел Корчагинни: «Адамны эм багъалы заты джашаууду. Ол анга джангыз бир кере бериледи. Аны да бошуна кетген джылларынг ючюн артда джюре-

гинг кыйын аурумазча, озгъан заманда алгъан ай-  
ыбынг, харамлыкъларынг, зарлыкъчыкъларынг уял-  
тыб кюйдюрмезча, ёле туруб да, саулай джашау-  
уму, къарыууму, кючюмю да адам улуну эркинли-  
ги ючюн бердим деб айтырча джашаргъа керек-  
ди», — деген сёзлерин юлгюге алыб, кесини джа-  
шау джолуна хайырландыра айтыучан эди. Кеси да  
айтханыча джашаб ёлдю.

Мени джетишдирелмеген джерлерим болурла,  
алай болса да позманы, Къарачайны 60-джыллы-  
гъын алгъышлай, джаш тёлуге саугъа эталсам, му-  
ратым толгъаннга санар эдим.

АВТОР.

## МУХАММАТНЫ САБИЙ ДЖЫЛЛАРЫ

Къобанны онг джагъасында,  
Уллу къапхакъны башында,  
Тар болса да джашар джери,  
Орналгъанды Къартджурт эли.  
Талай ёмюр озду Къарча  
Бу ёзеннге джол салгъанлы.  
Арпа бюртюклени чанча,  
Ол джашаргъа сайлагъанлы.  
Аллында, тюшюнмей, миллет  
Чайкъалса да тёрт джанына,  
Аны узаймайын киред  
Коллектив джашау къанына.  
Эл мюлк айныб хар бир джерде,  
Ёсуб алгъа ура эди.  
Биз таныгъан Къартджурт элде  
Гитче джашаб тура эди.  
Ол болгъанды Магометни  
Туугъан, ёсдюрген атасы,

---

\* Поэма къысхартылыб бериледи.

Тюз тутхан ашхы адетни,  
Бир джаннга тиймей хатасы.  
Урунуб баш джюрютеди,  
Эринмейин, чаба, джорта,  
Кеси ишлеб мюлк этеди,  
Бай, джарлы да болмай — орта.  
Ишде болсун, болсун къайда  
Таб джюрютеди хар затын.  
Халкъ тынч джашагъан бир айда  
Гитчеге алалла къатын.  
Тюз джаш, бузмайын ырызын,  
Сюйюб алгъан эди кеси  
Хубийден Джаккуну къызын,  
Апыу болду юй бийчеси,  
Сыйдам, чыммакъ къолу-бети,  
Ким да илешген келбети.  
Бет чырайы, айгъа ушаш,  
Къундуз къанатча, эки къаш.  
Узун, къара чач, эшмеле,  
Тюгел джетмей табанына.  
Сукъланадыла кёргенле,  
Таб сюегине, санына.  
Дугъумлача эки кёзю,  
Балча татлы хар бир сёзю.  
Бир джаннга ауруу демеген,  
Ышармай джууаб бермеген,  
Итни уруб къансытмагъан,  
Адам джюрек джарсытмагъан,  
Омакъланмай кийим бла,

Илешдире суююм бла.  
Тюз айтыргъа, къошмай-созмай,  
Джангыз сагъаты бош озмай,  
Хар ишин тындырад толу,  
Излемей замансыз солуу.  
Гитче да ма бу кюнледе  
Ёсуб келген бир джаш эди.  
Субай ёсген кюнлюмледе  
Тау терекге ушаш эди.  
Зыраф джибермей заманын,  
Излей хар ишни тамалын,  
Къыйналмайын хакъ алмагъан,  
Терсликни кёрюб болмагъан,  
Ётюрюк айта билмеген,  
Киши хакъына тиймеген,  
Накъырдасы таб джарашхан,  
Онгсуз адамгъа джан басхан,  
Хар кимни да сыйын кёрген,  
Тамадагъа салам берген.  
Болмаз дерча бир кем заты,  
Элде айтылады аты,  
Къартла имбашына къагъа,  
Бериучен эдиле багъа:  
— Ай, машалла, бол джашаулу,  
Халкъына джарагъан таулу!  
Ма бу халда Гитче, Апыу,  
Джашаудан ангылаб татыу,  
Адебни, намысны сакълай,  
Башлайдыла бирден атлай...

Кюнле кете, айла оза,  
Къышла кете, келеди джай,  
Болгъан чагъыб, хауа тала,  
Джашил кийинед Къарачай.  
Ма бу кюнлени биринде  
Гитчени таулу юйюнде,  
Апыу сау къалды, къутулду,  
Гитчеге джаш улан тууду...  
Халкъ да джашай ма бу халда.  
Бирлик ишдеди заманы,  
Мухамматчыкъ эки джылда, —  
Апыу табад Хапизаны.  
Колхозгада, артелледе  
Тау миллетни кёлю джарыкъ,  
Энтда тууду Ёзденлагъа  
Экинчи къызчыкъ, Зарачыкъ!  
Хоншу, джууукъ эркелетиб,  
Зоя, Галя дей эдиле,  
Сабийлеге алгъыш этиб,  
Кёб джашау тилей эдиле.  
Гитче, Апыу, тюз урунуб,  
Кеч джатсала, эрте туруб,  
Инджитмей, табыб хар нени,  
Ёсдюрелле сабийлени.

\* \* \*

Ма бу заманны юсюнден  
Бир-эки хапар айтайым,  
Гитчени таулу юйюнде

Мухамматчыкыгъа кьайтайым,  
Сиз, багъалы окъуучула,  
Эс бёлюгюз, тынгылагъыз,  
Мухамматны джашау джолун,  
Джигитлигин ангылагъыз.  
Джашау бек терен тенгизди,  
Киши саяламайд суратын,  
Джигит ёлген тенгизди  
Халкъым сюйюб айтхан атын.  
Гитче кёб кёрген, кёб билген  
Элчилени бири эди,  
Джарыкълыкыгъа бек эс бёлген,  
Джангылыкыгъа тири эди.  
Фахмуну да хар инсаннга  
Теп-тенг бермейди табигъат.  
Урунургъа борчду анга, —  
Адам насыб иште табад.  
Иги урунган кёб алыр,  
Джашауну хар татлы затын,  
Хар атламда артха кьалыр  
Хомух адам, мени сартын.  
Хар адам тутхан ишингде,  
Къанынги артха кьачырмай,  
Джигерлик турсун эсингде, —  
Мен залимме! — деб кьычырмай.  
Сиз танырыкъ Мухамматха  
Ма бу эди джашау джорукъ:  
Бир джерде кьалмазма артха, —  
Деб, билмегенин да соруб.

Къартджурт ёзенни кьойнунда,  
Ехтем Кьобанны бойнунда,  
Тенгчиклени биргесине,  
Окьюу сингиб джаш эсине,  
Джюреги джашаугъа кьайнай  
Назик битген санларында,  
Кюн-кюнден ёседи ойнай,  
Тенгчиклени алларында.  
Кьобаннга секириб джюзсе,  
Еашха болмай, чабакъ кирик,  
Эришиб, чабыугъа кирсе,  
Бара эди садакъ кирик.  
Эсли эди, болса да джаш,  
Ол билмеген кьайда оюн,  
Камсыкдан каскагъа ушаш,  
Окьюуда уа — терен оюм!  
Фахмулудан анда билим  
Фонтан болуб келе эди,  
Бютюн да бек орус тилни  
Тамам кесгин биле эди.  
Бош заманында кёлтюрюб  
Ышхайтыдан отун джюкчюк,  
Кюн ашырса да келтириб,  
Дерслерин биледи джик-джик.  
Кюндюз чабханлай, джортханлай,  
Джюрюгени тамам татыб,  
Орунга кириб джатханлай,  
Хурулдаб джукълаед кьаты.  
Ол кёзюуде Апыу хариб,

Чырт кишиге эслетмейин,  
Таб джатдырыб, башын сылай,  
Къатындан узакъ кетмейин,  
Къуранын тапчаннга салыб,  
Эки къызчыгына барыб,  
Уятмайын эркетете,  
Кёзчюклерин уппа эте.  
Быллай кёб кечени Апыу  
Джукълаялмай ашырады.  
Джюрегинде барды ауруу, —  
Билдирмейин джашырады.  
Ана кёлю балада, — деб  
Бала кёл а — тауда, ташда,  
Мени джаным алада, — деб,  
Инджитмей кийимде, ашда.  
Гинджилеча, омакъ этиб,  
Юч сабийин окъутады,  
Урмай-тюймей, эркететиб,  
Ийнакълагъанлай тутады.  
Тенгчиклери къатыш ала  
Окъуй, ёсе барадыла,  
Къобан шуулдай, чайкъала,  
Чегетле саргъаладыла.  
Дагыда джангы чагъалла,  
Алмашалла джаз, джай, къач, къыш,  
Тёлюле окъуб чыгъалла,  
Къарт таулула эте алгыш.  
Элде школну беш классын  
Айырма бошаб юч джылгъа,

Чыкьган Магомет махталсын, —  
Тюз салама мен да джыргъа.  
Мен джазганма болгъаныча,  
Окьюучугъа танытыргъа,  
Кёб улан туусун аныча,  
Ата джуртну джарытыргъа!

### БУШУУ

Бир арада къобады джел,  
Букью этиб, кёрюнмей эл,  
Къаралыб басынады кёк,  
Джауар ышанда тегерек.  
Чулгъанадыла булутла,  
Аладан кёрюнмей сыртла.  
Къакь-къукь дей къушла, къаргъала,  
Къобан суу келе, саргъала.  
Кёкню джашнаб чартлагъаны  
Зынгырматыб къаяланы,  
Учкуландан атлагъаны  
Кёрюне буз таякъланы.  
Ашхам къарангыгъа дери  
Ырхы барыб орамлада,  
Етелмейин ары-бери, —  
Джолоучула суу джанлада.  
«Ахырзаман» келди дерча,  
Шуулдаб терекле, ташла,

Душман аскер кирди дерча,  
Къаралыб ёзенле, башла.  
Кечени да ауурлугъу  
Кете барса да шаушала,  
Терен ёзенни тарлыгъы  
Джюреклеге сагъыш сала.  
Толгъан айны тегереги,  
Кёл аздыра, тартыб кюрен,  
Булутла тауладан кери  
Барадыла эниш сюрем...  
Къарт Джуртну эллилерине  
Бир бек мыдах танг атады,  
Джабыу джайылыб бетине,  
Тиширыу ёлюк джатады.  
Шо, бир къара тюрсюнюне,  
Ышаргъанлай, сауду дерча,  
Хар ким эс бёле бетине,  
Чыммакъ, сыйдам, гырт шекерча.  
Таурухда мёлекге ушаш,  
Къара къашлары къыйылыб,  
Бушуу этедиле къарт-джаш,  
Кемсиз кёб адам джыйылыб,  
Сюйюб окъуучу къуранын  
Салгъандыла тюз къатына.  
Гитче да джыламукъларын  
Сюрте, джанлаб юй артына,  
Кёб элден джууугъу-тенги  
Келедиле къайгъы сёзге,  
Джыламукъ джибите дженгин,

Мадар табмай андан ёзге,  
Адетдеча, келген-келген  
Ёлюкге этдире дуа,  
Сарнамагъанлыкъгъа, тёзген  
Кёзлерин джыламукъ джууа.  
Къоргъашын къуюлгъан кибик,  
Ауур тийиб хар джюрекге,  
Ахсына, акъырын кириб,  
Къараб чыгъалла ёлюкге.  
Кёзюу-кёзюу талай къатын  
Ачы тукъум сарнайдыла,  
Апыуну къайтара атын,  
Къаяла зангырдайдыла.  
Бютюн да джюрек джауланы  
Юч сабийчик ашайдыла,  
Ким джазыкъсынмаз аланы, —  
Гинджилеге ушайдыла.  
Назик джашчыкъ, эки къызчыкъ,  
Бир-бирчиклерине къарай.  
Тауладан ургъан аязчыкъ  
Къара чашчыкъларын тарай.  
Ёлген къобар мадар джокъду,  
Джылаб, сарнаб не этейик!!  
Кетди, элибизде джокъду,  
Энди Апыу хариб, дейик.  
Ол джыламукъларын сюртген  
Гитче эди юй артында.  
Хар ким джылай эркетген  
Зара, Зоячыкъ къатында.

кар 320



Джюрекни тамам аздыргъан  
Ёлюм къалай къыйын затды!  
Юйде эсгериб джылагъан  
Джукъа джашчыкъ Мухамматды...  
Апыуну джууб ёлюсюн,  
Анда болгъан мыдах джылай, —  
Да кёрюрге сюйген кирсин,  
Къарт Гинах айтады былай:  
— Джамагъат, Джаккуну къызы  
Апыу кетед элибизден,  
Джарыкъ болсун ол дунясы,  
Джулдуз учду бюгюн бизден,  
Не этелликбиз, кенг болсун  
Ол дуняда джатар джери,  
Джашауунг тенглеге къалсын  
Биз элни джарыкъ Илкери!  
Аны акъ кебинге байлаб,  
Кенг кюйюзге чырмадыла.  
Тамам ачы мыйынг къайнаб,  
Кёб джууукъ, тенг джыладыла.  
Булджутургъа сабийлени  
Аладыла ары-бери.  
Бюгюн тийреде юйлени  
Чыкъмай эди тютюнлери.  
Таудан ингир аяз къагъа,  
Сал агъачны тебретдиле.  
Хубийланы къабырлагъа  
Эркиши къалмай ётдюле.  
Басдырыб бошаб ёлюкню,

Ахыр дуа да этдиле,  
Гитче кёрмей джерни, кёкню,  
Кёб кюнле мыдах кетдиле.

— «Юй бийчесиз юй ёксюздю», —  
Деб таулу къартла айтханлай,  
Гитче бюгюн умут юздю,  
Эл къабырладан къайтханлай:  
«Энди манга алгынча кюн,  
Тауладан чыгыб, тиерми!  
Меннге ингир хауа эркин  
Солурча заман иерми!  
Энди мени терек бачхам,  
Чагыб, акъ кийим киерми!  
Юч баламы башха-башха  
Апыуча адам скоерми! —  
Деб, бир ишге тутмай саны,  
Сакъалын джюлюмей, ийиб,  
Мыдах барады замены,  
Джюреги сагышдан кюйюб.  
Хатхусуна кириб сууукъ,  
Джата, къоба, тёнгшюй, чёге,  
Арагъа тюшюб тенг, джууукъ,  
Напыу келди юй бийчеге...

\* \* \*

Заман, Къобанны суууча,  
Барады кетгенден-кете,  
Туугъан халкъым, окъуууча,  
Байлыгъын да мелхум эте.  
Ол къоюб тар ёзенлени,  
Чыгъады эркин джерлеге,  
Ставрополь край тюзлени  
Джарата джангы элlege.  
Гитче, джаратыб джашаугъа,  
Кёчеди Къынгыр Кёпюрге.\*  
Сау къал, деб къарт Минги Таугъа,  
Бир талай юй къатыш бирге.  
Тохтаусуз шуулдаб баргъан  
Къобанны эки джанында,  
Тёгерекге келбет салгъан  
Тик тауланы арасында.  
Къобхан сагъатда Къобаннга  
Къарагъанны кёлю къоркъа,  
Эл тюл, чегет дерсе анга,  
Джашил чакъса Красногорка.  
Анда джашайды кёб миллет,  
Асламы уа — орус халкъды.  
Джашауда тутуб тюз иннет,  
Къарнашлыкъ алагъа хакъды.  
Ёмюрюне джашаргъа деб,

---

\* Къынгыр кёпюр — Красногорка.

Гитче кесине юй алды.  
Илму джолгъа бошларгъа деб,  
Юч сабийин школгъа салды.  
Не сагъышы да алада,  
Къысха айтсакъ, созмай кенгнге,  
Ол кеси да Акъ Къалада  
Ишге кирди эл тюкеннге.  
Ашхам бола ишден келсе,  
Танг атханлай кете эди.  
Напыу юй оноуну кеси  
Сюйгенича эте эди.  
Гитче — ийнаныучу адам, —  
Хазна затны сормай эди.  
Сабийлеге арtdан-алдан  
Да къайгъылы болмай эди.  
Апай а джюреги ура,  
Оптура да ёрге тура,  
Кёзюу-кёзюу къолгъа алыб,  
Башха сагъышлары къалыб,  
Упла эте кёзчюклерин,  
Эркелетед сабийлерин.  
Ол заманда Апыу хариб,  
Шаркъ деб тюшеди эсине,  
Ол келгенча юйге кириб,  
Олтургъанча биргесине.  
Ауур сагъыш басыб башын,  
Эртденнги ёзен тубанлай.  
Ашаялмай келген ашын,  
Джюреги тарай тургъанлай.

Мыдах къарай төрт джанына,  
Джатар орнуна кетеди.  
Кечени бир арасына  
Дери кёз кысмай джетеди.  
Эгиз кёзучукъла кибик,  
Зоя, Зара бирге джатыб,  
Мухаммат къаты джукъуда,  
Кюндюз айланнганы татыб.  
Окъуб, джазыб, задач этиб,  
Хар затны алыб эсине  
Эртден сайын, замач джетиб,  
Ашыгыб кетед дерсине...  
Ол аладан онглу эди, —  
Эгешчиклерин джокълайды.  
Юйде, эшикде болса да,  
Къарнаш адетде сакълайды...  
Мухаммат бош иймей заман,  
Бир кюню ач, бир кюню токъ,  
Китабланы суююб джандан,  
Андан уллу сагышы джокъ.  
Окъуй эди махтау алыб,  
Не кючюн да анга салыб,  
Джашауда бегий къанаты,  
Айырмагъа чыгъад аты.  
Мухаммат бир джылны къалмай,  
Чыкъды джети классдан ётюб.  
«Бешден» башха багъа алмай,  
Энтда окъур мурат этиб.  
Бир кюн, махтау къагъыт алыб,

Къууаннгандан терлеб келди.  
Мындан ары окъургъады  
Муну энди эси, кёлю...

## МУХАММАТНЫ СТУДЕНТ ДЖЫЛЛАРЫ

Микоян шахарда ишин  
Этиб, юйге келе тура,  
Бир келбетли чалбаш киши  
Къобаннга къараб олтура.  
Мухаммат бсреди сатам:  
— Добрый день, папаша, — дейди.  
Къарт да разы болуб тамам:  
— Добрый день, кёб джаша, — дейди.  
Аны орус тилде кесгин  
Сёзлерине сейир болуб,  
Мухамматха бёлюб эсин,  
Башлады соруула соруб.  
Ол да тюз туугъан кюнюнден  
Джашырмай бюгюннге дери  
Айтды джашауну юсюнден,  
Чырт бурмайын ары-бери.  
«Джер ашхы адамсыз болмаз», —  
Деб орус нарт сёз айтханлай.  
Иги адам болушсуз къалмаз,  
Айланса да ол къачханлай.  
Къолун бериб къыйын кюнде,

Халкъгъа тутхан кирсиз иннет,  
Харамлыкъ джокъду кёлюнгде, —  
Кёб джаша сен, орус миллет!  
Иван Ильич да, — орус къарт, —  
Рабфакда учитель эди:  
— Джашауда кыйналсанг не къат,  
Оюм кёб аласа, — деди.  
Джаш таулугъа джанын кыйнаб,  
Къоймай, алыб юйге элтди.  
Бир уллу къонакъныча, сыйлаб,  
Къатыны да эркелетди.  
Ала болушуб, бир айны  
Кюндюз, кече узунуна,  
Экзамен берди рабфакны  
Ол джыл экинчи курсуна.  
Туугъан балалары кибик,  
Аны сыйлы кёре элле.  
Фахмусуна сейирсиниб,  
Бютюн бек эс бёле элле.  
Ол башлады студент джолун  
Отуз джетинчи джыл, къачда,  
Аны окъуун, фахмусун  
Кёрюрбюз хар келген башда.

Область культура юйюнде  
Бир джол уллу концерт болду.  
Шабат кюнню ингиринде

Бютеу зал адамдан толду.  
Ол концертде Мухамматха  
Кёзюу джетиб, сёз бердиле:  
— Бир окъу бу джамагъатха  
Ол поэмангы, — дедиле.  
Поэма орусчаед... башлады.  
Халкъ тынгылай, тылпыу алмай,  
Ол аны былай бошады:  
«Бирге окъуйбуз сахарда  
Орус, къабарты, къарачай,  
Къарнэшлыкъ, эгечлик халда,  
Тегей, черкес, къумукъ, ногъай,  
Дагъыда кёб тау миллетле  
Ленин юретген иннетде.  
Таулу адетни да сакълай,  
Совет джуртда эркин атлай,  
Ма бюгюн залда джыйылгъан  
Ненча тюрюлю адам барды.  
Джашауу сейир хар джылдан,  
Еседи, не хата барды!  
Окъу, керил, ишле, чайкъал,  
Сюйген усталыгъынгы ал.  
Урунууда артха къалмай,  
Эринчек, не хомух болмай.  
Ол болсун осиятыбыз  
Хар ёмюрде тёлюлеге.  
Сен тенг болма деб айтабыз  
Джанынг саулай ёлюлеге...»  
Зал къууанчдан гюрюлдейди,

Джыйылган халкъ «энтда!» — дейди,  
Ол дагыда кёб окъуйду,  
Мангылайдан сюрте терин,  
Алай а, заман болмай, кьойду  
Джазгъаныны тапай джерин.  
Сейир сёзле назмулада,  
Шоркъа кибик тау суулада,  
Боркъулдаб, кьозгъайла къанны,  
Суратлай насыб заманны.  
Бир минг тогъуз джюз кьыркъынчы  
Джылгъа деричи болумдан.  
Халкъыбыз таймай баргъанча,  
Коммунизмни джолундан.  
Фабрикледен, заводладан,  
Совхозладан, колхозладан.  
Областда ёсюм затладан  
Джигер джашладан, кьызладан  
Поэмада джазылгъанды  
Алдаусузлукъ керти хапар,  
Таулулагъа деб туугъанды  
Саугъагъа Микоян-Шахар.

\* \* \*

Быйыл да эте адетин,  
Табигъат ачады бетин.  
Келгенди бир суююмлю джаз,  
Джап-джашил кийине Кавказ.

Джер, суу кёре, бир солуу кюн  
Джаш, кызы тенгле, тамам терлеб,  
Тау хауаны солуй эркин,  
Олтурдукъ, деппаннга ёрлеб.  
Биз атайда бираз солуб,  
Мен бу ишге башчы болуб,  
Джыйылыб ашадыхъ, ичдик,  
Сора ма былай кенгешдик:  
Бу насыб джай кюнубюзню  
Берейик назмугъа, джыргъа.  
Уар ким да билгенибизни  
Сюйгени кибик айтыргъа...  
Заман оза, бир арадан,  
Мухамматха кёзюу дедик,  
Кеси джазгъан назмуладан  
Бир окъусун! — деб тиледик.  
Джити къарай тегерекге,  
Эси кёб затлагъа кетиб,  
Таяныб эмен терекге,  
Бираз джунчугъан да этиб,  
Къарамайын дефтерине,  
Айтыб башлады азбарлай,  
Ол эс бёле хар джерине,  
Эшитдириб окъуйд былай:  
— «Бир къара бу ариулукъгъа:  
Къулакъла, къаяла, бетле.  
Хауасы — дарман саулукъгъа,  
Джашил кийиниб чегетле.  
Сангсытады къулагъынгы

Суу секиргенни тауушу,  
Кер кенгине кыучагынгы, —  
Бу тауланы хар ауушу.  
Биз кыонакыла тюлбюз сизге,  
Кыурчдан кыюлю совет тйлю,  
Чыгыб барад джитигизге,  
Сизден мийик ёрлей кйлю.  
Ышарыб салам беребиз,  
Кыарт Минги-Тауубуз, сениге  
Техниканы джиберебиз  
Аягында хар ёзеннге.  
Кюмюш бетли суула санга  
Хапар айта кетедиле.  
Шам Тебердиге, Кыобаннга  
Уллу болуб джетедиле.  
Былайда бауурун салыб,  
Эки суу ара талагыа,  
Микоян-Шахар орналыб,  
Джарыкь береди алагыа.  
Майна, Теберди башында  
Кйб сюрюучюле мал кюте.  
Доммайны тик ауушундан  
Самолетла учуб ёте.  
«Джамагыатны» урлукылары  
Болгыандыла юч Теберди.  
Кыарт Кыарчаны туудукылары  
Бауурунга кыанат керди.  
Майна, кыарачы, Ташкйпюр  
Орджуголь, арлакь — Акь Кыала.

Сарытюз эл, Къынгыр Кёпюр,  
Сол джанларын Къумуш ала.  
Кёмюр кёбдю шахталада.  
Хетагуров эл талада  
Аэропорт ишленед анда.  
Учаргъа керек заманда  
Эшек, ат, ёгюз орнуна,  
Автомашинала джюрюб,  
Къобанны тик тауларына  
Келеди темир джол кириб.  
Ма бу барыбыз да кёрген —  
Октябрны кючюнденди.  
Кёб ёмюрню халкъны эзген  
Терслик къобмаздан ёлгенди...»  
Барыбыз анга къол къакъдыкъ,  
Джазгъанын тамам джаратдыкъ.

\* \* \*

Биз суратлагъан джыллада,  
Совет халкъ къадапыб бютюн,  
Къайгъы болмасын къраллада,  
Деб кюреше аны ючюн.  
Джаш тёлю аскер къуллукъгъа,  
Окъургъа атады мыллык.  
Халкъ да барад тохтаусуз,  
Тамам толсун деб бешджыллыкъ.

Учитель институт ачылды.  
Бизни сейир Микоянда.  
Кимге да эшик ачылды,  
Барыб окъур кибик анда.  
Мухаммат да тамам ол джыл  
Рабфакдан кёчеди бери.  
Кюн-кюнден джаш тёлю джыйыл, —  
Толдула факультетлери.  
Окъуй эди Магомет да  
История бёлюмюнде.  
Алай а лётчиклик энтда  
Таймай къайиайд джюрегинде.  
Къалайда болса да, аны  
Ол затха бёлюнюб джаны.  
Ёксюз эгешчиклерине  
Кёл эте, таша кёрюне...  
Институтну да атмайын,  
Аэроклубха келе эди.  
Бир кюнюн бош къоратмайын,  
Планерде юрене эди.  
Ол хаман айтыучан эди:  
— Мен турсам да бу таулада,  
Таймай учады джюрегим  
Мийикледе, кёк хауада.  
Недиле бу джерде джолла!  
Минерлей джюкюлю эшекге!  
Биз туугъан ёмюрге джылла  
Чакъыралла мийик кёкге...»

Ол бир курсун институтну  
Айырмагъа бошаб ётдю.  
Аны кибик планер школну  
Тауусуб, билдирмей кетди.  
— Къайдады энди Магомет!  
— Джокъду шахарда, думп болду.  
Письмо да джокъ, не сагъыш эт,  
Талай ай озду, джыл толду.  
Алай а, джуртда тас болмайды  
Адам, не ёксюз къапмайды.  
Биз аны энтда кёрлюкбюз,  
Къайда болгъанын билликбиз.

### АВИАЦИЯ УЧИЛИЩЕДЕ

Украина, акъыл бёл сен,  
Сенигеди джюрекден сёзюм.  
Сейир джашауунгу кёрсенг,  
Джырламазча къайда тёзюм!  
Ненча кере поляк панла  
Теблегендиле джеринги,  
Ненча кере поляк планла  
Кюйдюргенле эллеринги,  
Къуру ала къыллы къалмай,  
Кёб душман чабханды сеннге,

Халкынг эркин солуялмай,  
Россия алгынчы тенгнге:  
«Окьургъа деб тау элимден  
Ашыргъанды джамагъатым.  
Тюз тукъумум — Ёзденледен,  
Магометди — туугъан атым.  
Бизни Къарачай миллетни  
Атындан деб, алгышлайма.  
Бу бай, сейир, берекетли  
Джерикги таныб башлайма»...  
Азов тенгизни къатында,  
Джуунуб чыгыб Магомет,  
Терек тюбюнде салкында  
Ма бу сагышланы этед.

\* \* \*

Мелитополь шахаргъа ол,  
Окьуб, летчик болайым деб,  
Тюбесе да кёб кыйын джол,  
Терен билим алайым деб,  
Тилеб анда авиашколгъа,  
Экзаменлеге киргенди.  
Хар затны барын «беш балгъа»  
Чырт алджамайын бергенди.  
Алай а соруу соргъанла,  
Кемсиз назиклигин кёрюб,  
Комиссияда болгъанла,

Джашлыгына да эс бөлүб,  
Сылтау этиб андан-мындан  
Чурум излеб тебрейдиле:  
— Къагыт таб туугъан джылынгдан,  
Сора кёрюрб:оз, — дейдиле.  
Аккыл болуб асламысы:  
— Къарыусузчукъду летчикге,  
Алай а игиди ангысы,  
Окъусун авиатехникге...»  
Сын къатыб, кёзлери толуб,  
Джаш джюреги къызыу уруб.  
Мыдах болуб, терен солуб.  
Былай айтад, алгъа туруб:  
— Шо, бир тылгылагъыз энди  
Иги бөлүб эсигизни,  
Джашлыкъда къалай тебгенди  
Джюрегигиз кесигизни.  
Багъалы аталарыбыз,  
Бизден да джаш кюнюгюзде  
Душманланы мылтагъансыз,  
Орденле — ёшюнюгюзде.  
Сиз полкланы алларында,  
Корпуслада, аскерледе  
Джуртха керекли заманда  
Болгъанча къыйын джерледе,  
Нек болмаз эндиги төлю!!  
Огъай, болур, не ючюн де!  
Ол джашайды къаныб кёлю,  
Ата джуртуну ичинде.

Суйгенича билим алыб,  
Халкына кьуллукъ этеди,  
Ким кёк хауагъа джол салыб,  
Ким тенгизледен ётеди.  
Мен эс биле башлагъанлы  
Лётчикликге ашыгъама.  
Планер школну бошагъанлы,  
Тарала тангига чыгъама.  
Аркадий Гайдарда болгъан  
Тимурну юлгюсюн сакълай,  
Николай Островский джазгъан  
Павел Корчагинча атлай, —  
Биз, джаш тёлю, толтурурбуз  
Ма алача антыбызны.  
Сау джер джюзюнде болурбуз  
Халкъ айтырча атыбызны.  
Комсомолчу сёз береме,  
Окьургъа деб «айырмагъа»  
Джангыз джылым ючюн, бёлмей,  
Кьойсагъыз мени бармагъа...»  
Олтургъанла, бек эс ийиб,  
Сёзюне акъыл бёлдюле.  
Бары бирча сейирсиниб,  
Фахмулугъун кёрдюле.  
Генерал, чал башын сылай,  
Ашыкъмай, айтады былай:  
«Джаш болса да, назиксюек,  
Анда барды уллу джюрек!»  
Анга да: аперим, бар деб,

Генералгъа къарайдыла.  
Андан тирилик чыгъар деб,  
Летчик курсха санайдыла.

## АВИАЦИЯДА ЭМ ДЖАШ КОМАНДИР

Бу джылла Совет Союзда  
Авиация ёссюн деб,  
Джюрюш тохтамай не аз да  
Мирни аллына ётсюн деб  
Кюрешген бир джылла элле.  
Джангы хорламла хар кюнде, —  
Совет деуле чыгъа элле...  
Ол программадан башха да,  
Терен билим алыр ючюн,  
Тамада курсда джашлагъа  
Барады юренир ючюн.  
Джокъ эди кюнде-кечеде  
Эриниб, эригиб тохтау.  
Узаймай училищеде  
Ол алады уллу махтау.  
Аны юсюнден джазалла,  
Башхалагъа юлгю эте.  
Суратларын чыгъаралла  
Журналла, аскер газетле.  
Училищеде уа карты.  
Хурмет къангадан кетмейин.

Махтаб айтадыла атын,  
Он сегиз джылы джетмейин.  
Шахмат, шашка оюнланы  
Бу кюнледе да кьоймайды.  
Кеси суюген назмуланы  
Джазмай тынчлыгы болмайды.  
Белгили шахматчылагьа  
Бой бермегенлей келеди.  
Бютюн орус лирикагьа  
Бек терен акьыл бѐледи...  
Ал кюнледе макетледе  
Юренселе да ашыгыб,  
Эки кѐзю кьалыб кѐкде,  
Хаман кьарай эди чыгыб,  
Сора инструкторла кьатыш  
Учса, джюрек тѐзмей эди,  
Ол кеси учарыкь сагыш  
Басыб, джукьну кѐрмей эди.  
Кьызылджулдуз кьурч кьанатлы —  
Магомет кеси юсюнде —  
Хауагьа чыкьган сагьатны  
Унутурму ѐмюрюнде!  
Джюрютюрге эркин болуб,  
Кѐкге чыкьган кѐзюююнде,  
Джерге кьараб, терен солуб,  
Айта эди ол сѐзюнде:  
«Эх, инструкторла кьарамай  
Учар эркинлигим болса,  
Не, отлугьум бошалганлай,

Джангыдан кѳошула барса,  
Самолетну тутар эдим  
Сагъатланы, тюшмей джерге,  
Кюн-кече да учар эдим,  
Чыкьгъанлай ёргеден-ёрге.  
Джерден эсе аякъларым  
Хауада иги туталла.  
Джылынмайла джаякъларым,  
Тюбюмде джюзмей тубанла...»  
Ма бу халда кьыркьынчы джыл  
Джазгьы ариу заман джетди.  
Сау училище джыйылыб,  
Уллу кьууанч митинг этди...  
Аш, суу, ичги — ол ингирде,  
Тебсеу, ойнау эркин барды,  
Ол алчыланы ичинде  
Летчик-лейтенант чын алды.  
Аланы алгьышлай туруб,  
Гюрюлдетиб харс кьагьа зал,  
Мухамматны кьолун тутуб,  
Былай айтады генерал:  
— Онсегиз джыл да толмай, ол  
Чыгьады командир болуб,  
Хауада аны кибик бол,  
Окьууунг да алай толуб.  
Алай этсин кьууллукь этген,  
Берилген борчну толтура.  
Хорламдан хорламгьа элтген  
Совет лётчиклеге — ура!

Бен кыйын, джууаблы кюнле  
Кьалгъандыла артыбызда.  
Узденовча командирле  
Кёб болсунла джуртубузда!  
Кьууаныб кьарай кёзюне,  
Аны имбашына кьакьды.  
Алгъышлаб, кёкюрегине  
Кьызыл Джулдуз орден такьды.

### СОЛУРГЪА КЕЛГЕНИНДЕ

Джай кюн джибек таякъларын,  
Кьызгъанмай, кергендиджерге.  
Кёз кёрген бирча ышарыб,  
Анга кьарагъанча ёрге.  
Таудан ургъан эртден аяз,  
Шыбырдата тереклени,  
Радиоа ариу ауаз,  
Кьууандыра джюреклени,  
Джагъаларын сёлешдире,  
Шууулдаб келеди Кьобан.  
Келбетине илешдире,  
Кёзню алдайды болгъан,  
Кьобан джаны талалада  
Чыпчыкьла тоуб джоюуолдей,  
Фабрикледе, заводлада  
Узун оджакьла тютюнлей,

Джылтырауукъ автобусла  
Ары-бери кетедиле,  
Чууакъ кюнде самолетла  
Кёкню джырыб ётедиле.  
Поезд келе темир джолда,  
Джетеди таулагъа дери,  
Машинала онгда-сонда  
Барадыла ары-бери.  
Адам солугъандан тоймаз,  
Гоккаланы ийислери!  
Къарачайча ариу болмаз  
Персияны кюйюзлери.  
Омакъ кийинген сабийле  
Гинджилеге ушайдыла.  
Бишиб шапталла, балийле,  
Бал татытыб ашайдыла.  
Кёб тюрлю эл мюлк машина —  
Бичен ишде, сабанлада,  
Сыйды къартына, джашына  
Урунуу бу заманлада.  
Джайлыкълада сюрюу-сюрюу  
Тууарла, джылкъыла, къойла.  
Бедишди джайда бош джюрюу,  
Айыбдыла хауле тойла.  
Сыйлы, анам кибик суюген,  
Ата джуртум, туугъан джерим,  
Хур джашауда тамыр ийген  
Таулу къарнаш миллетлерим.  
Ишге кёлюнг тюз берилиб,

Халкъым, халал ашайса,  
Къазауатха напат бериб,  
Тенглик-тюзлюк деб джашайса,  
Мен бютюн бек аны ючюн  
Аны джуртуму сакълайма,  
Сен десем, ёседи кючюм,  
Къайда да эркин атлайма.  
Оракъ ора, ындыр баса,  
Тау джерледе чала чалкъы,  
Ёмюрлени эркин джаша,  
Къарачайны джигер халкъы!...

\* \* \*

Быллай кюнлени биринде,  
Батапашинскеден чыгъыб,  
Ариу Къобан ёзенинде  
Бир такси барад сызгъырыб.  
Терезелери джел этиб,  
Джайгъы кюн болса да исси,  
Къынгыр Кёпюр элге джетиб,  
Орамда тохтады такси.  
Ал эшигинден акъырын  
Бир лётчик-лейтенант чыкъды.  
Эки эгечин джашыртын  
Кёрюрге юйге ашыкъды.  
Юйге кирген а — биз айтхан  
Ёзденланы Мухамматды.  
Аскерден аныча къайтхан —

Юйдегиге кьууанч затды.  
Джаш бусакъча, субай санлы,  
Кенг керилиб имбашлары,  
Ариу, джарыкъ кьызыл къанлы,  
Къап-къара къалын къашпары...  
Ингичке белли узун джаш,  
Къатангы тюз билеклери,  
Ызыка таралыб чачы.  
Джити къара кирпичлери,  
Бир джанында планшеткасы,  
Хомпурунда — револьвери,  
Къарай турур эдим дерсе  
Анга тюз ингирге дери.  
Ёге анасы джокъ эди, —  
Юйде болмагъанын билди, —  
Аякъларыны бурнунда  
Чабыб юлерине кирди.  
Кёреди эгешчиклерин,  
Тансыкълайды, ийнакълайды.  
Уппа этиб кёзчюклерин,  
Кёзюу-кёзюу кьучакълайды...  
Чумаданын ачыб, къараб,  
Кёб тюрлю саугъа береди.  
Сора Напыуну мараб,  
Келе тургъанын кёреди.  
Джашыртын орамгъа чыгъыб,  
Къабакъ эшиклени этди.  
Ол кёрмесин деб, ашыгъыб,  
Таксиге терк миниб кетди.

\* \* \*

Заман а кюн, ыйыкъ санай,  
Къобанны сууча кете,  
Гитче, тансыгъын алалмай,  
Сюйген джашын эркелете,  
Ай берилсе да солургъа,  
Алгъа телеграмма джетиб;  
— «Киеввоенокружкомгъа.  
Дженгил джет», — деб буйрукъ этиб,  
Ол, терк огъуна къуралыб,  
Энтда джолгъа хазыр болду...

### ХАУА ФЛОТДА КЪУЛЛУКЪ ЭТЕ

Джайгъы бир салкъын ингирде,  
Кирсиз тау хауаны джырыб,  
Шимал Кавказны джеринде  
Поезд барады сызгъырыб.  
Ишни бек кызыу заманы —  
Чалкъы чалыу, оракъ оруу.  
Заводланы оджакълары  
Тютюнлей, болмайын солуу.  
Бу къадар байлыкъны кёрюб,  
Къалайгъа къараса да ол,  
Хар затха бирча эс бёлюб,  
Къууанады, силкеди къол.

Невинка, Армавир, Ростов,  
Харьков, андан — Полтавагъа,  
Джап-джашил купели состав  
Барады Киев табагъа...  
Магометге буйрукъ къагъыт  
Бердиле Харьков шахаргъа,  
Акъ самолет, къанат къагъыѸ,  
Келиб тюшдю кюн батаргъа...

\* \* \*

Ким билмейди, айтсакъ тюзюн,  
Сюерге ёчлюгюн джашны!  
Чырайы къамата кёзюн,  
Таныды бир къаракъашны.  
Аны кёрген заман зауукъ,  
Джунчуй барса да къатына,  
Къыз демезсе, — алтын тауукъ,  
Галя дейле тюз атына.  
Ол кюнден бери суймеклик  
Къозгъагъан эди джаш къанын.  
Биз къысхаракъ кёргюзейик  
Аны къалай таныгъанын:  
Къыш кёзюу. Аламат ингир,  
Харьковда бир джарыкъ залда  
Ачылгъанед шахмат турнир,  
Хар джыл сайын болгъан халда.  
Мухаммат да ол турнирге,

Хорламдан-хорламгъа атлай,  
Сайланыб келди кирирге,  
Лётчиклени сыйын сакълай,  
Кюрешедиле бир ыйыкъ.  
Бу джолда ол, алгъа чыгъа,  
Чемпионну «таргъа тыйыб»,  
Отузунчу кере чыгъыб,  
Къартха ышара: «Мат», — деди,  
Аны тюз «мюйюшге джыйыб»;  
— «Сауутларынгы ат!» — деди.  
Чемпион — Остап Бондарчук:  
— Да, башха джол джокъду, — деди,  
Бурнунда тер — чирчик-чирчик.  
Джаш командирге бой берди,  
Остап Карпович Бондарчук.  
Анга элли джыл толгъанды,  
Билимине ким айтыр джукъ! —  
Профессор, хирург болгъанды.  
Аны, спорт ишде болгъанча,  
Къыздырыб кесин суймеклик,  
Уллу насыбдан къалгъанча,  
Этелмегенинде тенглик,  
Эришиб бош кюнлеринде,  
Мухаммат бла тубейди:  
— Сен юйюмде, юйдегимде  
Баламча бола тур», — дейди.  
«Сау болугъуз!» — деб, ол бир кюн  
Тохтады, эшикни къагъа,  
Сол къолуна алыб бёркюн,

Кирген эди Остаплагъа.  
Эшикни ачхан Галина  
Бир бек суююмлю ышарды.  
Кьолунда да мандолина,  
Кенг залларына ашырды.  
Къаллай ишленген юйдеги, —  
Адам айтыб айталмазча,  
Юйю эркин, юй кереги  
Джылтырай, джана, налмазча!  
Анна Марковна — анасы,  
Бетине кызыл кюр уруб,  
Танышдырады атасы, —  
Саламлашадыла туруб.  
Борис, — тамада кьаркашы, —  
Кемеде капитан бопуб,  
Юйдегини джангыз джашы,  
Джылдан бир кетеди, солуб.  
Келсин, кетсин ненча кере,  
Тюз тутханлай хар адетни,  
Туугъан джашларыча кёре,  
Сыйлайдыла Магометни.  
Остап Карпович тохтаусуз  
Шахмат ойнаргъа суюеди.  
Юйде да отунсуз, джаусуз  
Эки джаш джюрек куюеди.  
Экиси да ол кёзюуде,  
Халал тенгле кибик суююб,  
Бол сахарда, олтур юйде,  
Бир-бирлерине эс ийиб.

Аны тюрсюню ол кюнден  
Башлаб, джюрегинден чыкъмай,  
Сураты кетмей кёзюнден,  
Къызыл апорт алмачыкълай.  
Къап-къара чачын тюз тарай,  
Не этерсе акъыл иймей  
Толгъан айгъа ушаш чырай, —  
Болурмуса аны суюмей!!  
Аны ингичке белгиги, —  
Бармакъларым джетер дерсе, —  
Алгъа чыкъгъан ёшюнчюгю,  
Джерни тешиб ётер дерсе!  
Джаш джюрек да тамам алай,  
Джюрек суюмекликден тола,  
Къууана да джити къарай:  
Айтады ол сагъышында:  
«Сеннге тюбег кирсем ишге,  
Болгъан ойнайды къолумда.  
Ким берди насыб юлюшге  
Сени джашау джолумда!  
Къызгъан джюрек чачыб чыкъмай,  
Къалай тёзеди ёшюнюм!  
Ауазынг къонгураучукълай,  
Огъурлу, кёк кёгюрчюнюм!  
Суюмеклигим къызыб, къайнаб,  
Энди джюкёду айтмай тёзюм,  
Уллу орус халкъда сайлаб  
Алгъан, ариу гоккакёзюм!  
Джюрек джылыта хар сёзюнг,

Магнит кибик тартхан халинг,  
Мен айтханлыкъгъа таб тюзюн,  
Бек уллу болмасын кёлюнг, —  
Десе да, кёб кюнлени ол,  
Сюйгенин кёзден айталмай,  
Бондарчуклагъа салыб джол,  
Бош кёзюуде джукълаялмай.  
Джаш джюрекге, мени сартын,  
Сюймеклик — эм татлы ашау,  
Галяны айтханлай атын,  
Джарыкъ кёрюнеди джашау!..

#### ПАРТИЯГЪА МАХТАУ ЛЕТЧИК ТЕНГЛЕ

Сорсанг, — бизни кенг союза  
Ненча тюрлю миллет барды!  
Джууаб бирди: — миллет кёбдю,  
Барында бир иннет барды.  
Ленин айтхан джолда баргъан  
Тенгликде ёседи хар джан.  
Мийикди культуралары,  
Тик болмайын аралары,  
Ма бу бирикмеклик ючюн,  
Алгъыш этеме джуртума,  
Саулай джер биледи кючюн, —  
Базама джамагъатыма.  
Джюзден артыкъ тенг миллетни

Сыйындыргъан эркин джери.  
Къаратады джер-планетни,  
Аны хорланмаз аскери.  
Борчду анда болгъанлагъа  
Къуллукъ этиб, джуртун сакълау.  
Ленинчи компартиягъа  
Халкъ береди уллу махтау!  
Магомет кюню, кечеси  
Болгъан полкъда тамам алай,  
Кёб миллетни келечиси,  
Бир-бирин ариу ангылай.  
Аскерде тюз къуллукъ эте,  
Джашаулары джарыкъ, кюнча,  
Ашай насыбны кёгетин,  
Турадыла, бир юйюрча.  
Ол, къалгъан тенгледен сайлаб.  
Сибирден бир орус джашха  
Тюз тенгликни кючлю байлаб,  
Кёрмейин джанындан башха,  
Эм къоркъуулу заманлада,  
Бирге миниб самолетха,  
Сен, мен деу болмай алада,  
Кирселе да суугъа, отха.  
Степан Леонидов эди  
Бу биз таныгъан нёгери,  
Аны барды демез эдинг  
Тенгликде джетмеген джери...  
Аз да уллу кёрмей башын,  
Тюз иннетли, тири, джигер,

Уллу орус хаякъны джашы,  
Аламат летчик-офицер!  
Полкда болгъан летчиклени  
Юрениуде хар кюнлери,  
Сакъларгъа совет чеклени,  
Бирча къаты иннетлери.  
Аланы барына девиз:  
«Заманны зыраф иймезге,  
Хауа урушха кирсегиз,  
Джауну джандырмай кюймезге.  
Урушдача юренирге,  
Узакъ, мийик, дженгил уча,  
Керек болса, джан берирге,  
Ата джуртну буйругъуча.  
Джетген кюнде, эс ташламай,  
Атланыргъа тенгинг ючюн.  
Тохтамай джаудан къан алмай,  
Ууатыргъа аскер кючюн...»  
Кече, кюн демейин ала,  
Кёкню джыра ары-бери,  
Ёседиле, кючлю бола,  
Авиафлотну аскерлери.

**КЮНБАТХАН ЧЕКГЕ!**  
**САУ КЪАЛ, ГАЛЯ!**

Быйыл джаз да келди алгъа,  
Джер юсю омакъ кийиниб,  
Шо, бир къарагъыз бу халгъа,

Табигъат сениге суююнуб.  
Кюн кыздыра кюнбетлени,  
Бошлаб джибек таякъгарын,  
Джер кызара алтын бетли,  
Кенг кере нюр джаякъгарын.  
Быплай кюнлени биринде,  
Къыркъ биринчи джылда, мартда,  
Уруш чыгъарны юсюнден  
Хапар джюрюу джамагъатда  
Башласа да, ийнанмайын,  
Совет халкъ бардырад ишин,  
Гитлер а, чырт тохтамайын,  
Төгереке урад ёшюн.  
Уруна эди хар миллет,  
Джашай эди рахатлыкъда,  
Барды деб а харам иннет,  
Ким билсин Гитлер пасыкъда!..



Билмей тургъанлай, бир кече  
Дженгил буйрукъ болгъан эди,  
Кюн батхан чек таба кёче,  
Авиапolk джол алгъан эди.  
Мухаммат, Галягъа тюбев,  
Заман табмай: «Сау къал!», — дерге,  
Джаш джюреги кызыу тебиб,  
Самолетдан къараб джерге,  
Айта эди: «Сюйген тенгим,

Къарай кетгенликге кёзюм,  
Биргенгедеди тюз джюрегим,  
Бир заманнга сен ал тёзюм.  
Меннге айтыучу хар сёзюнг  
Зынгырдайды кюлагъымда,  
Джарыкъ джулдузча тюрсюнюнг  
Турлукъду кёз чырагъымда.  
Билеме, биз бармайбыз бош  
Кюнбатхан джанында чекге,  
Бир къаугъа келирге ушаш  
Булутла чыгъалла кёкге.  
Алай болгъанлыкъгъа, сени  
Джюрегинг къайгъы этмесин,  
Джукъла, кыс кирпичлеринги,  
Сеннге хыны джел джетмесин.  
Барыб тюшгенлей, ашыгъыш  
Джазарма болгъан хапарны,  
Мени ючюн этиб алгъыш,  
Эркелет Харьков сахарны.  
Экибизни танышдыргъан  
Ол сахарда кюуанчлы къал,  
Кюндюз берирча болмагъан  
Саламымы тюшюнгде ал...»  
Ол кече тюшдюле, келиб,  
Бир сахарчыкъны къатына,  
Чегет тюзге бауур бериб, —  
Рощица дейле атына.  
Шок от ийис эшитиледи,  
Чарс чабханды тегерекге,

Къайгылы болум тиеди,  
Къоргъашын кибик, джюрекге.  
Келсе да киши джерине,  
Кавказ тауланы унутмай,  
Гитчеге, эгечлерине

Тансыкъ болгъанын суутмай,  
Къысха халда письмосунда  
Джюреклерин джаза, сылай,  
Ол лирика назмусунда  
Алагъа джазады былай:

—«Унутмам сизни, — суйген шахарым,  
Туугъан Къобаным, Къарачай джерим,  
Таза хауада, Кавказ таулада,  
Орналгъан тийрем, миллетим, элим.  
Къурч аскер тизгинлеринде атлай,  
Джуртну кюнбатхан чеклерин сакълай,  
Сизни солуугъузну эштеме,  
Хомух болмазгъа мен ант этеме.  
Сизге ашыгъыб къолумда къалам  
Джазады таза джюрекден салам...

### МОСКВАДА МАЙ ПАРАДДА

Шахарла, элле джаз кюнде  
Омакъдан джылтырай-джана,  
Джуртуму хар мюйюшюнде  
Май байрамгъа хазырлана.  
Эм махтаулу бѐлюмлерин

Аскерле не парадха,  
Окьюуларын, билимлерин  
Кёргюзюрге джамагыатха.  
Хорлампы Кызыл Аскерин,  
Аны Сауутланиган кючюн,  
Физкультураны ёсюмюн  
Сау джерге кёргюзюр ючюн.  
Биз таныгъан авиапалкдан  
Самолетла бла тагай джаш, —  
Леонидов, Мидов Солтан,  
Мухаммат болгъан экипаж.  
Да ичлеринде, Москвада,  
Тушинскийде аэродромгъа  
Келиб тамам кюн ортада,  
Тюшедиле бетон джолгъа.  
Москваны нюрлю тюрсюню  
Бютюн да ариу кёрюне,  
Кьюуанигандан ючюсюню  
Джукью кирмей кёзлерине,  
Омакъ кийиниб, ингирде  
Чыкъгъан эдиле сахаргъа,  
Ол сыйлыды бютеу джерде,  
Ол белгили сау джер шаргъа.  
Кёб джерде кёз ачыб ала,  
Сахар тынчайыргъа кече,  
Таксиге миниб, чайкъала,  
Солургъа келдиле кече.  
Мухаммат, келмей джукьюсу,  
Кёб этажлы мийик юйде,

Москвагъа этиб назмусун,  
Джаза эди орус тилде.  
Олтуруб джарыкъ балконда,  
Ариу кече джелчик къагъа,  
Кёргюзеди бу болумда  
Тизгинни тизгиннге тагъа.  
Джаза да, айта азбарлай,  
Хар сёзню сюрмелей, сылай,  
Узакъ къарай, джюрек джырлай,  
Былай бошайды суратлай:  
«...Сенсе совет джуртуму ара къаласы,  
Тенглик джашауну, насыбны тюз арасы.  
Онджетинчи джылда патчахлыкъны

джыкъгъан

Революцияны джолунда чыныкъгъан,  
Тюзлюкню джарытыб кёргюзген кюзгюсю,  
Рахатлыкъны, шохлукъну ёмюр юлгюсю.  
Хорлам байракъларынг аязда чайкъала,  
Хар акъыл иш сеннге эм сенден джол ала.  
Ишчи, элли халкъланы суюген анасы,  
Буду Москвамы тюз магъанасы!  
Сени ючюн а джан берген да азды.  
Мени бери джиберген сейир Кавказды,  
Сени кёрген багъалыд да не саугъадан,  
Салам Къарачай тауладан, таулуладан...»

\* \* \*

Джукъламаса да ол, барыб,  
Ышара, орнуна джатды,

Узаймай, ариу агъарыб,  
Майны къууанч тангы атды.  
Буйрукъдача, хар затлары  
Хазыр болуб, он сагъатда,  
Башланды Къызыл площадда.  
Ол бююн да сау тургъанча,  
Хаткъны Лениндеди эси,  
Алтын сууда боялгъанча,  
Аны мермер кешенеси...  
Аскер парад ётгенлей,  
Физкульт парад бошланады.  
Аны сафлары кетгенлей,  
Демонстрация башланады.  
Площадь гюрюлдей, уруб харс,  
Трибунагъа чабыб, ёрлеб,  
Тамадалагъа гокка ханс  
Бередиле пионерле.  
Къууанчда джокъ эди марда,  
Джюреклени учундура.  
Хар орамда, хар бульварда.  
Ура! Ура! Ура! Ура!  
Хар лозунгда сёз: Джашасын  
Урунган халкъ! Къарнаш миллет!  
Джашау да Майгъа ушасын,  
Халкълада бир болсун иннет!  
Парад да бошалыб, хар ким  
Ким шахарда, ним юйюнде.  
Ленинни мавзолейинде

Болуб, чыгыб, кёзюн ача,  
Кёпюр юсюнде сюепди.  
Москва суу ушаб Къобаннга,  
Тансыкьлай, къабхакъдан энди.  
Галяны белгиге берген  
Картын алыб салам берди.  
Суу джагъасында сюелген  
Бир акъчепкен кызны кёрдю.  
Къууаннгандан, ток ургъанча,  
Къалтырайла экиси да,  
Тамам таурухда болгъанча,  
Тюбешелле кертиси да.  
Галя да физкультураны  
Парадына деб келгенди,  
Спортда алчыды деб, аны  
Харьков шахар джибергенди...  
Параддан къайытыб барсакъ,  
Тенгеге айтырбыз хапар...

### МУХАММАТ ФРОНТДА

Бютеу Европаны аулаб,  
Техника сауут кюч джыйыб,  
Гитлер, хахайлаб-тууайлаб,  
Къураб уллу аскер джыйын,  
Июньда, ыйых кюн, танг ата,  
Бузду кюн батханда чекни,

Болгъанны чача, ууата,  
Теблеб халкълада адетни,  
Джюз джетмиш дивизияны  
Бошлады, хап-хазыр этиб,  
Къарангы этди дунияны,  
Тауну, тюзню титиретиб.  
Джерге буз джауар орнуна,  
Аскерчиле джаугъан кибик,  
Ата джуртну бир джанына  
Къара чаука къоннган кибик,  
Урушха керек затлары  
Кючлю къуралыб аланы,  
Санаусуз самолетлары,  
Къуядыла бомбаланы:  
— Эй марджа, мадары болгъан,  
Къанлы кюн келгенди, болуш!  
Къоб ёрге, сауут алагъан,  
Башланнганды къыйын согъуш!  
Хатер салмай кюйдюрелле  
Джерибизни оккупантла,  
Чекле от кийим киелле,  
Хар эли джеринги сакъла.  
Къозгъалсын бютеу совет халкъ,  
Мюлкюбюзню этелле талкъ,  
Келди джолгъа чыгъар кёзюу,  
Кишиликни сынар кёзюу, —  
Деб партия, правительство,  
Чакъырады миллетлерин,  
Душманлагъа теблетмезге

Советлени туугъан джерин.  
Къыйын эди ол кёзюуде,  
Аскер, сауут азлыкъ этиб,  
Совет солдатха тергеуде  
Душманладан бешеу джетиб,  
Артха джанлагъан кюнледе  
Бир кёргеенг джигитлени, —  
Къан джыламукъла кёзледе,  
Ачдырмайын кирпичлени.  
Алайсыз джокъ эди мадар,  
Къачмайдыла, джуртну сата,  
Къыйын болса уа не къадар,  
Дерт къайнай, джюрекле къата,  
Северден Къара тенгизге  
Дери тёгюле къызыл къан,  
Къуугъун келиб элибизге,  
Ёрге къобханды хар инсан.  
Къарачайлы, салыб кючюн,  
Сакълай джуртун, джамагъатын,  
Халкъла къатыш аулар ючюн,  
Джетген кюн джерлейди атын.  
Къураб къызларын, джашларын,  
Ашыра шахары, эли  
Тиш къысыб, туююб къашларын,  
Кюрешде къатады бели.  
Ала болалла танкистле,  
Лётчикле, артиллеристле.  
Кёрелле къанлы фашистле,  
Алагъа болушхан итле,

Таулула, салмайын кечим,  
Дерт кьайтара билгенлерин,  
Кьоркьмайын, Ата джурт ючюн,  
Джаннган отха киргенлерин.  
Тенгизледе, тауда, тюзде  
Чегетледе, кёкде, отда,  
Хордам кьастлы совет деуле  
Сермешедиле кёб фронтда.  
Саутун кьысыб кьолунда,  
Кючлю тиреб кёкюрегин,  
Урушда, кьыйын болумда  
Таулу кьоруулайды джерин,  
Душман аскерге бой бермей.  
Аз болса да кючю, саны,  
Кьан тёкмей, алгьа джибермей,  
Алайда чыкьса да джаны.  
Ёлгенлени, кьалгьанланы  
Киши санын билмеген джыл,  
Кьыяуланы, топалланы  
Кёре, эсин бёлмеген джыл,  
Урушда сауладан эсе  
Ёлюклени кёб этген джыл,  
Джюзлени санларын кесе,  
Индекледе чиритген джыл.  
Тиширыуча, эркишини  
Зор тюбюнде джылатхан джыл,  
Этилмей кьабыр, кешене,  
Кёб ёлюк тюзде джатхан джыл.  
Джерде малны, адамны да

Сюеклерин санатхан джыл.  
Онгнга барлык — солгъа атлаб,  
Кёб джангылычланы джылы,  
Оракъ, чёгюч мыдах сакълаб,  
Къылычланы чакъгъан джылы.  
Къызбай, хомух, бек къоркъгъандан,  
Тюше джауну тузагъына,  
Макъача къараб батмакъдан,  
Эсней кюнню узагъына.  
Полицей къамчиле тийиб  
Джесирлени сыртларына,  
Ёмюрлюк мюлккери кюйюб,  
Ёртен тюшюб джуртларына.  
Къан тёге башланыб джайынг,  
Къыйындан къыйын хар айынг,  
Адам этден тоймагъан джыл,  
Нек айырдынг сабийлени  
Аталадан, аналадан,  
Чачыб, кюйдюрюб юйлени,  
Къан нек тёкдюнг джараладан!  
Нек бердинг ма бу затланы  
Совет халкълагъа юлюшге!  
Мыдах этиб чал къартланы,  
Нек къаратдынг баш энишге!

\* \* \*

Тюзлюк бизни джаныбыздад.  
Туругъуз къарнаш, тенг халкъла.

Дерт кайнасын кяаныбызда, —  
Елюм, неда Джуртну сакълау! —  
Деб Джуртну хар мюйюшюнде  
Кёкде, сууда, джер юсюнде,  
Кючлю кьатдырыб санланы,  
Ууатабыз душманланы.  
Тюзю, кыйын заман эди,  
Халкъ, ач, джалангач да бола,  
Кюн-кюнден а биригеди,  
Кьоранчланы орну тола.  
Оккупантла, джерни сюрюб,  
Тоб, окъ, бомба бла джыра,  
Сюекледен урлукъ себиб,  
Кызыл кьан бла сугъара.  
Келселе да, этмедиле  
Муратларындача кьууанч.  
Москвагъа уа джетмедиле,  
Озса да джай, кетсе да кьач.

### ОЛ КЮНЛЕДЕ ЛЕТЧИКЛЕ

Уллу Ата джурт кьазауат  
Башланган кюнде, танг ата,  
Хар ким солуй, хар зат рахат,  
Лётчикле да, билмей, джата.  
Биринчи фашист бомбала

Аэродромгъа тийгендиле.  
Кёб самолетла, ууала,  
Андан чыкъмай кюйгендиле.  
Алай а, эс ташламайын,  
Къалгъан техниканы джыя,  
Сермешмей артха бармайын,  
Душманланы аллын тыя,  
Авиапунк артха жанлайды,  
Джангыдан къурайды кючюн,  
Къаты кюрешиб башлайды,  
Ата джуртну сыйы ючюн,  
Самолетла ол кюнледе  
Хар бёлюмде азлыкъ этиб,  
Лётчикле да, фронт тюзледе  
Джүкъламай, аманнга джетиб,  
Къыйын болгъанлыкъгъа, ала  
Къоркъмай, отха киредиле,  
Мадар болмаса, дерт ала,  
Джурт ючюн жан бердиле.  
Тубан болсун, буз, не джауум,  
Къоркъмай, кёкге кетедиле,  
Бирем, неда къауум-къауум,  
Джаугъа ёлюм элтедиле.  
Магомет да — военлетчик, —  
Айланды джигитча фронтда.  
Къазаутны ууун ичиб  
Урушлада, джанниган отда.  
Уруш чыкъгъан кюн огъуна  
Кёк хауада уча эди,

Джюрегинде тау джуртуна  
Сюймеклигин тута эди.  
Къанлы урушну джолунда  
Ол айланды кёб кюнлени,  
Къоруулай къыйын болумда  
Шахарланы, шош элени.  
Ол этген джигитликледен  
Мен алама бир талайны,  
Башлаб кюн батхан чекледен  
Уруш этгенин кёб айны.  
Бир кюн полковник чакъырыб  
Леонидов къатыш аны,  
Айтады, джылы ышарыб:  
— Бек эслегиз бу зонаны,  
Разведка айтханнга кёре,  
Душман былайгъа кюч джыиыб,  
Бизни бир аскер бёлекни  
Тёгерек алгъанды тыйыб.  
Чыгъаргъа кючлери джетмей,  
Юч сутканы кюрешелле,  
Бир атламны артха кетмей,  
Совет деуле сермешелле,  
Алайгъа бомбала атыб,  
Джау аскерни сафын чачыб,  
Буйрукъ барды чыгъарыргъа,  
Ол бёлюмню къутхарыргъа.  
Эки тенг, къарангы бола,  
«ПО» — самолетха миниб,  
Фронтну сызы артха къала,

Душман болган джерге кириб,  
Кеслери кез бла керюб,  
Бомбаланы тюз джибериб,  
Буйрукну толу этдиле,  
Ызларына сау кетдиле.  
Ол кезюуде джол алганды,  
Душманланы эки джырыб,  
Аскер бёлюм кутулганды,  
Фашистлени кёбюн кырыб.  
Ол кече джигит экипаж  
Дагыда юч кере барыб,  
Эки лётчик — эки кьарнаш, —  
Джаугьа уллу заран салыб,  
Ары уча, джюкге кьайта,  
Толу кечелери кетед,  
Полковник, юлгюге айта,  
Алагьа бюсюреу этед...

\* \* \*

Лётчикле бир кесек солуб,  
Этда джангы буйрукъ болуб,  
Талай самолет кетдиле,  
Бир уллу элге джетдиле,  
Излеб-кьараб, билиб табын,  
Тютюнлетиб джауну штабын,  
Аскер болганларын туююб,

Бензоскладлары кюйдюрюб,  
Къачхан, букъган фашистлени,  
Пулеметладан от ачыб,  
Къырыб аладан джюзлени,  
Джаны сау къалгъаны къачыб.  
Анда бомбала атыла,  
Мында—складлары чачыла,  
Самолетла артха кете,  
Фронт белгиге джууукъ джете,  
Кёк джау самолетдан толду,  
Бир къыйын сермешиу болду.  
Не келсин, кетмей мадар джокъ,  
Аз къалгъанды атаргъа окъ,  
Душман пулеметла, тобла,  
Джерде тохтамай гюрюлдей,  
Чачылгъан зенит снарядла,  
Самолетлагъа джол бермей,  
Магометни экипажы  
Тулпар кибик уруш этди,  
Алай а бир фашист снаряд  
Сермешиуде анга джетди.  
Фюзеляжын, плоскостларын  
Осколкала элек этиб,  
Эслемейле джараларын,  
Келелле белгиден ётюб.  
Эс ташламай, штурман къатыш  
Самолетну «олтуртдула»,  
Аэродромда, этиб алгъыш,  
Сау тенглери къол тутдула.

Экиси да госпитальда  
Джатсала да, тѣзюм къайда!  
Къайтадыла тилек халда  
Полкларына январь айда.  
Кюндюз, кече да джауб къар,  
Бир кѣзюуге ачылды кюн.  
Лѣтчик ашыкъгъан не къадар  
Учаргъа болады эркин.  
Бир бѣлек самолет чыгыб,  
Кюн батхан таба кетдиле.  
Джюрекле тебе, ашыгыб,  
Джауну джерине ѣтдюле.  
Буйрукъ болгъан джерге ала  
Душман билгинчи джетдиле,  
Джаугъа уллу заран сала,  
Бомбала джерге кетдиле.  
Кѣб техниканы кюйдюрюб,  
Джау джанындан болмай учуу,  
Этедиле, джууукъ кириб,  
Фашистлени чачуу-къучуу.  
Алай а душман хыйлады, —  
Хазыр кѣреем хар заты.  
Эки къат кѣб кюч джыяды,  
Уруш башланады къаты.  
Аны бла кюрешиуде  
Кѣб самолет кюйюб кетди,  
Магометни сермешиуде

Самолету тютюн этди.  
Бузулгъанды, джокъду мадар,  
Сагъыш этсенг да не къадар,  
Кесибизни джерге бурду,  
Чегет ичине «олтурду».  
Ол алайда рация бла  
Полкга хапар берген эди,  
Полковник: — Къой самолетну,  
Дженгил къайыт, — деген эди.  
— Тилейме, къалай къояйым,  
Беригиз меннге эркинлик,  
Бир-эки джаш джиберигиз,  
Бек азды ремонт этиллик,  
Полковник, мыдах тынгылаб,  
Аны джюрегин ангылаб,  
Техниклеге буйрукъ берди:  
— Ары терк джетигиз, — деди...  
Связной самолетха миниб.  
Ала чегетге джетдиле,  
Магомет, ичине кириб,  
Анга ремонт терк этдиле.  
Ол самолет кёб заманны  
Къазауат этиб баргъанды,  
Фашистледен тёге къанны,  
Кёб бомбала быргъагъанды.  
Мухаммат, бир бош минутну  
Иймей, учуб кюрешеди.  
Ол хар тюрлю самолетну  
Джюрютюрге юренеди.

Лётчикле, кыйынлык кёре,  
Чырт хомухлук этмейдиле.  
Ким джаралы, кёб джан бере,  
Учууучула джетмейдиле.  
Бир кюн тилеб, рапорт бериб,  
Генерал да кыбыл кёрюб,  
«ИЛ-16» истребителге  
Эркинлик алад минерге.  
Зор, кыйын кюнлени бири, —  
Магомет буйрук алады,  
Авиаполкнун командири  
Анга быллай борч салады:  
— Хаман бир фашист самолет,  
Бизни таба джол салганды,  
Талай кере ол карт алыб,  
Дженгил кычыб кутулганды.  
Мадар джокъду аны табмай,  
Ызына иймей, ууатмай.  
Сеннге толу ийнангма,  
Этерсе деб ышанама.  
Ол, аэродромдун чыкыганлай,  
Кетди, тартхан кибик садакъ.  
Чууакъ кёкге джити кырай,  
Тёрт джанына болганлай сакъ.  
Ма эследи бир «юнкерсни», —  
Эрлай тегерек айланды.  
Башха джукъгъа иймей эсни,  
Аны ызындан ууланды.  
Ерге, энишге бурула

Табыча маневр этиб,  
Аны ышаннга тюз ала,  
Тюз къатына джууукъ джетиб,  
Эки джюз метрден ёте,  
Пулемет очередь берди.  
Ол да къачар мурат эте,  
Бир мотор джаннганын кёрдю.  
Фашист лётчик, буруб анга,  
От ачыб, джууаб этеди.  
Алай а, тюшюб ышаннга,  
Аны тюз ызындан тюшюб,  
Джанбаш айлана кетеди.  
Энтда бир очередь берди.  
Аны къурч дорданын тешиб,  
Джандырыб джерге джиберди.  
Аэродромдан узакъ тюлдю, —  
Бу сермешиуню кёрелле,  
Командирле, лётчик тенгле  
Джюрекден махтау берелле.  
Биз ненча кере къайтсакъ да  
Таулу джашда джигитликге,  
Ол кёб этгенд, аз айтсакъ да,  
Ат айтдырыб игиликге.  
Ётгюрлюкню, учхан сайын,  
Ол кёк хауада этгенди.  
Ата джуртну сакълаб сыйын,  
Къанатларында элтгенди.  
Юч кере самолетлары  
Кюйюб, чынгаб сау къалгъанды.

Ауруй, чанча джаралары,  
Госпиталда багъылгъанды.  
Алай а ол кюч табханды  
Джурту ючюн кюрешюде,  
Кёб кюн батыб, танг атханды  
Фронтлада, сермешиюде.

### АХЫР СЕРМЕШИУ

Ол, үнутмай тау эллерин,  
Таралыб письмо иеди.  
Атасын, эгешчиклерин  
Энди бютюн бек сюеди.  
Терен синггенди къанына  
Кавказны кемсиз суюгени.  
Юлгю береди халкъына  
Джетген кюн письмо ийгени.  
Къазауат къыйын кюн-кюнден,  
Джан аямай уруш этди,  
Энтда, тилеб комдивинден,  
Бир къоркъуулу джерге кетди.  
Ол, бир душман самолетну  
Джандырыб, арлакъгъа джанлай,  
Энтда, ачаргъа деб отну,  
Экинчиге къарагъанлай,  
«Миссершмит» — тюшюб ызындан,

Ышанкга тюз алгъан эди,  
Ете урушну сызындан.  
Самолету джаннган эди,  
Ол, эс ташламай, секириб,  
Чилле парашютну керди.  
Талайдан, кесин эсгериб,  
Летчик нёгерлерин кёрдю.  
Аны аскер госпиталда  
Багъадыла ариу халда.  
Врачла джараларын байлай,  
Фашистлеге да дерт къайнай,  
Чыгъарыб джастыкъ тюбюнден,  
Галяны картчыгъын сылай,  
Кёз алмайын тюрсюнюнден,  
Назму этиб джазад былай:  
«...Джюрегим уруб, къаным да къайнаб,  
Термилдим сени кёрюрге,  
Чакъыргъанымы себеби: меннге  
Тынч болур ючюн ёлюрге.  
Бу кюнлени уа эсде тутарма,  
Аджал секире юсюме.  
Аджалгъа болджал этеме, базыб  
Сюймеклигими кючюне.  
Сюймеклик, сени чакъырдым бери,  
Тарт кючюнг бла мени деб,  
Уллу кючюнгю, джарыкъ халынгы,  
Тамам билеме сени деб...»  
Керти да таза сюймеклик  
Къутхаргъанча аджалындан,

Замансыз тилеб эркинлик,  
Урушха кетди джангыдан...

\* \* \*

Ненча джанны бу къазауат  
Таралтханды, этиб кюнсюз!  
Ненча минг сабий къалгъанды  
Атасыз, анасыз ёксюз!  
Къазауатда акъгъан къанда  
Кеме джюзюб барыр эди.  
Аланы джыламугъунда  
Суу тирмен айланыр эди.  
Алай а — бирикмекликни  
Къобхан Къобан да алалмаз,  
Джуртун таза суюмекликни  
Не зорлукъ да хорлаялмаз.  
Мухаммат да кёб кюн, кече  
Тобну, окъну тауушунда  
Зорлукъ аякъдан суу иче,  
Ёлюм бычакъны ауузунда,  
Джигитлени тизгининде  
Тюзлюк ючюн уруш этди,  
Ата джуртну джюрегинде,  
Къызыл байракъ кибик, элтди...  
Ма быллай залим кюнлени  
Биринде, къыркъ экинчи джыл,  
Къоруулай совет эллени,

Бирге болуб фронт эм да тыл.  
Степан, Магометге кириб:  
— Дженгил полковникге! — деди.  
Ол да, болумну билдириб,  
Къысха айтыб, буйрукъ берди:  
— Картагъа къара, бу деппан  
Фашист аскерден толгъанды.  
Ол алайгъа салыб бетджан,  
Керекли джолну алгъанды.  
Стратегиягъа табдан  
Къымылдаргъа джол бермейди.  
Фронтха биз ийген этапдан  
Алгъа джукъну джибермейди.  
Бизни аскерле джетгинчи,  
Ол деппанны ууатыргъа,  
Душман кесин бегитгинчи,  
Къууб ызына атаргъа...  
Дженгил къобуб кѣб самолет  
Кюнбатхан таба кетдиле,  
Бомбала къуюб, ачыб от,  
Дуппурну тютюнлетдиле.  
Джерде полкла, танг да ата,  
Чыгъалла къара тубандан...  
Фашистлени къалтырата,  
Сюрюб чыгъаралла андан.  
Амма, лѣтчикле борчларын  
Толтуруб, артха курс ала,  
Окълары аз, отлукълары  
Джангыз ызларына къала.

Фашистле, терк кьуугъун этиб,  
Джангы кюнню джиберелле.  
Кьыркь чакълы самолет джетиб,  
Хыны урушха кирелле.  
Тюбешди бек табсыз кёзюу,  
Тенг башланмайын сермешуу,  
Эки джаны да ачыб от,  
Кюйюб тюшед кёб самолет.  
Магомет бла Степан элтген  
Самолет да джаннган эди.  
Алай болса да ол чекден  
Ётерге ууланнган эди.  
— Стёпа, чынга! Чынга, дейме!  
Тур, уставдача излейме! —  
Деб, буйрукь этсе да, Степан,  
Ёрге да кьобмай, берди джан.  
Ёлген кьалай турсун ёрге, —  
Самолет да кюе, бирге  
Келиб кьуюлдула джерге...  
Фронтну сызындан ётерге ,  
Тенгле чабыб джетселе да,  
Не мадарла этселе да,  
Степан ёлюб, чырт солуусуз,  
Мухаммат — кьан джугъу, онгсуз.  
Джауорунуну джанындан  
Чачылгъан окъ тийген эди.  
Кьан чыгъады джарасындан,  
Бети, кьолу кюйген эди.

Тас этди кёб халап тенгин,  
Степанча, бу къанлы джылда.  
Къыйнапыб ача кёзлерин,  
Эс джыяды узакъ тылда.  
Ол, джанын артха салмайын,  
Айланганды къазауатда  
Энди, ёрге къобалмайын,  
Госпиталда Ашхабадда.  
Термиле эди, айтыргъа,  
Тенглери тюшюб эсине.  
Энтда урушха къайтыргъа,  
Деб кёл этеед кесине.  
Иги маджал заманында,  
Фронт тенглени излеб барын,  
Олтуруб терек салкъында,  
Джазад суюген назмуларын.  
Къазауатда кюрешгенча  
Болуб, эс иймей къалгъаннга,  
Степан тынгылаб эшитгенча,  
Былай джаза эди анга:  
«Бирге окъудукъ, бирге джашадыкъ,  
Биз уруш этдик хауада бирге.  
Сен—кюйген кёсеу, мен—джаннган  
кёсеу,  
Дагыда тюшдюк биз Совет джерге.  
Мен бусагъатда мында джатама.  
Саулукъ келир деб, ашыгъыб къарай.  
Сени дертинги джаудан алыргъа

Къаным боркъулдай, джюрегим гарай.  
Бек аз заманны турсакъ да бирге,  
Болгъанбыз халал тенгликге керти.  
Сени кюйгенинг эсиме тюшсе,  
Къайнаб башлайды джюрекни дерти...  
Алай а, этерча болмай  
Душманла бла къан къазауат,  
Кюрешеди, хорлаялмай,  
Ёлюм бла джан къазауат.  
Къыркъ тёртюнчю джылны аллы,  
Ташкент шахаргъа элтдиле,  
Ышангысыз къыйын халы, —  
Операция этдиле...  
Бир аязый да эс джыя,  
Бир ауруу тылпыуун тыя,  
Бир ойсурай, бир эс ташлай,  
Ёлюм джууукъ кириб башлай.  
Атасы да, излеб келиб,  
Къарагъанлай тура эди.  
Ол болса, кесин эсгериб,  
Къатына олтура эди.  
Дагъыда, сууукъ тер баса,  
Орундукъгъа къайта эди,  
Эки тишин къаты къыса,  
Тюшюндеча айта эди:  
— Атам, къайда эгечлерим!  
Кавказ! Къобан! Туугъан джерим!  
Аскер тенглерим, джетигиз!  
Мени фронтха элтигиз!..

\* \* \*

Мухамматны арт кьууанчы  
Атасын кёргени болду...  
Гитчеге уа джюрек чанчхы, —  
Джашны кёзю джумулду.  
Джылай, кьарай картларына,  
Ала болгъанча бир асыу,  
Ата джуртну кьартларына  
Тиймесин ма быллай ачыу.  
Эрите кёб джюреклени, —  
Джыламукъла кёзлеринде, —  
Кьалды кьарнаш узбеклени  
Исси, кьумлу тюзлеринде.

### ЭПИЛОГ КЪАЙГЪЫ СЁЗ

Уруш да бошалыб, алгъыш  
Эте, Хорлам кюнню кёрдюм.  
Мен миллетим, тенгим кьатыш  
Микоян-Шахаргъа келдим.  
Джай кюн. Шахарны башында,  
Эмен терек салкъынында, —  
Мухаммат айтхан джырында —,  
Олтурдум чегет тапхырда.  
Тансыкълайма джаш кюнлени,  
Кёлюм кете кёб сагъышха,

Джокълай ёлген, сау тенглени,  
Бирем-бирем, башха-башха.  
Сен тюшгенликге эсеме,  
Джарыкъ джанган джулдуз кибик,  
Талпыб чакъыра кесеме,  
Къарасам да къакъмай кирпик,  
Табалмадым Магометии,  
Картындан а алмай кёз,  
Шагъат эте бу чегетни,  
Дефтерге джаздым къайгъы сёз!

\* \* \*

Къарт Минги Тау ышарады, —  
Къууанады келгенлеге,  
Эшитгенд, мыдахланады  
Къазауатда ёлгенлеге...  
Мыдах сакълайбыз тенглеринг,  
Къайтмагъанса элибизге,  
Унутмазча туугъан джеринг,  
Тюшгенча джюрегизге.  
Сюйген эгечлеринг къатыш,  
Гитче къайтыб сау-саламат,  
Сенден башха этмей сагъыш,  
Турадыла бек аламат.  
Галя, Зара тюз джашайла,  
Толу юйдегили болуб,

Туудукъла сеннге ушайла ,—  
Эх, бир кёрге эдинг къобуб!  
Руслан, Таня, Люда, Джаний,  
Кука гитчечик барындан,  
Еселле, бир-бирин таный,  
Бир-бирини ызларындан.  
Зояны джашы Магомет.  
Сыйлы атынгы джюрютед.  
Ол, бериб эм уллу багъа,  
Сенича, дерслеге кетед...

\* \* \*

Халкъынг ючюн джан бергенсе, —  
Ёсен тёлю юлгю алсын,  
Джигитле кибик ёлгенсе, —  
Джашауунг тёлюге къалсын!...

## БАШЛАРЫ

Окзуучугъа . . . . .	5
Мухамматны сабий джыллары . . . . .	8
Бушуу . . . . .	15
Мухамматны студент джыллары . . . . .	23
Авиация училищеде . . . . .	31
Авиацияда эм джаш командир . . . . .	35
Солургъа келгенинде . . . . .	38
Хауа флотда кчуллукуь эте . . . . .	42
Партиягъа махтау. Летчик тенгле . . . . .	47
Кюнбатхан чекге, Сау къал, Галя! . . . . .	49
Москвада май парадда . . . . .	52
Мухаммат фронтда . . . . .	56
Ол кюнледе летчикле . . . . .	61
Ахыр сермешну . . . . .	70
Эпизод къайгъы сёз . . . . .	77

ИБ № 1536.

*Хубиев Магомед Чукурович*

**МУХАММАТ**

**Поэма**

**На карачаевском языке**

Редактор А. Н. Кубанов. Худ. редактор Л. А. Асланова. Техн. редактор Г. И. Газиева. Корректоры К. А. Салпагарова, З. М. Козбаева. Сдано в набор 18.03.85. Подписано к печати 10.02.86. ВУ 92523. Формат 60x90<sup>1</sup>/<sub>32</sub>. Бумага тип. № 2. Гарнитура журнальная, рубленая. Печать высокая. Усл. п. л. 2,5. Усл. кр.-отт. 2,5. Уч.-изд. л. 3. Заказ № 1250. Тираж 800 экз. Цена 30 коп. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства, 357100, Черкесск, пл. Кирова, Дом печати. Карачаево-Черкесская укрупненная типография, 357100, Черкесск, Первомайская, 47.

**30 к.**